

Nekrologer

HARALD JØRGENSEN

3. januar 1907 – 27. januar 2009

Harald Jørgensens evne til historisk forsknings- og forfattervirksomhed var så at sige en arv fra de to foregående generationer af familien Jørgensen: hans farfar, Danmarks første rigsarkivar, sønderjyden A.D. Jørgensen, og hans far, højesteretspræsident Troels G. Jørgensen.

Allerede som toårig mistede Harald Jørgensen sin mor Emmy Agnethe, født Meyer, der var af jødisk herkomst. Han holdt kontakten til sine bedsteforældre, grossererægtesparret Meyer Haagendahl. Hans interesse for og studier i jødisk historie har givetvis også et familiemæssigt udspring. Det kan således noteres, at det første nummer i hans bibliografi er *Jødeurolighederne i København 1830*, trykt i Historiske Meddelelser om København, 1930.

Harald Jørgensen blev student fra Viborg Katedralskole i 1925. Troels G. Jørgensen var på det tidspunkt landsdommer ved Vestre Landsret. Han blev samme år højesteretsdommer, og familien flyttede til København, hvor Harald Jørgensen begyndte at studere historie som hovdfag og dansk som bifag. Hans historiske interesse havde fulgt ham i hele gymnasietiden, og med A.D. Jørgensen in mente var det først og fremmest de nationale brydninger i Sønderjylland, der fængslede ham. I 1927 blev han studentermedhjælper ved det nyoprettede Institut for Historie og Samfundsøkonomi, der fik bevilling til at forfatte et skrift om de Rådgivende Stænderforsamlinger i anledning af jubilæet i 1931. Opgaven førte til, at han blev en daglig gæst på Rigsarkivets læsesal i perioden 1927-29. I 1928 indtraf der dog et par måneders pause, idet han havde fået et statsstipendium til at besøge en international sommerskole i Genève. På vejen til Schweiz gjorde han ophold i Kiel ved Statsarkivet for Slesvig-Holsten. Hans ærinde havde forbindelse med værket om Stænderforsamlingerne. Han har selv beskrevet den store oplevelse, det var, da han i den originale Stænderprotokol for Slesvig 1842 fandt referatet af Peter Hiort Lorenzens tale, der som bekendt var

overstreget og erstattet med den berømte sætning: »Han talte dansk og vedblev at tale dansk«.

Harald Jørgensen blev cand.mag. i 1930. I 1932 modtog han Københavns Universitets guldmedalje for prisopgaven *J.S. Møstings virksomhed og betydning som statsmand efter 1813*. Opgaven var formuleret af hans yndlingsprofessor Aage Friis. I øvrigt tilbragte han en væsentlig del af året på studieophold i Paris og Genève. Han fulgte således forelæseringerne på Sorbonne og arbejdede på Nationalbiblioteket og Bibliothèque Mazarine med fransk revolutionshistorie. Samme år fik han sin debut i den internationale historikerverden, idet han på Aage Friis' opfordring deltog i et internationalt historikermøde i Haag, hvor han for øvrigt traf sin senere mentor, daværende rådstuearkivar i København Axel Linvald, der i 1934 udnævntes til rigsarkivar. Studierne i Paris resulterede i artiklen *Fransk Revolutionshistorie efter Verdenskrigen. (1918-30)* i Historisk Tidsskrift, der redigeredes af Axel Linvald.

Efter embedseksamen genoptog Harald Jørgensen medarbejderskabet ved Stænderhistorien. Hans mål var ansættelse som arkivar ved Rigsarkivet. Det opnåede han i 1934. I de to mellemliggende år var han knyttet til dagbladet Politiken, hvis chefredaktør var hans onkel Valdemar Koppel. Der er næppe tvivl om, at tiden ved Politiken har været grundlæggende for Harald Jørgensens evne til hurtigt at orientere sig om et emne, få det overskueligt og interessant beskrevet og overholde deadline for trykningen, forhold, der er karakteristiske for hans efterfølgende omfattende mangeårige forfatterskab. I 1936 blev han gift med den fire år yngre Harriet Thayssen, der var lektordatter og uddannet sygeplejerske.

Harald Jørgensen har grundigt og livligt beskrevet sin tilværelse og gøremål som arkivar i den 280 sider store bog *I rigsarkivets tjeneste 1934-62*. Han blev sekretariatschef i 1956. I 1962 blev han udnævnt til landsarkivar ved Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm. Han gik på pension i 1977.

I 1940 led han den tort at få afvist sin afhandling *Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. århundrede*, som han havde indgivet til Københavns Universitet til bedømmelse for doktorgraden. Han var tydeligvis blevet offer for den voldsomme strid og konkurrence i historikerverdenen, der dengang verserede imellem professorerne Aage Friis og Albert Olsen. Samme år blev afhandlingen dog udgivet af Instituttet for Historie og Samfundsøkonomi, og i 1975 blev den genudgivet af Kildeskriftselskabet. Harald Jørgensen lod sig ikke så let slå ud. Han skrev målbevidst en ny afhandling,

Trykkefrihedsspørgsmålet i Danmark 1799-1848. Et Bidrag til en Karakteristik af den danske Enevælde i Frederik VI.s og Christian VII.s Tid, til bedømmelse for doktorgraden, nu ved Aarhus Universitet. Bogen blev antaget, og disputatshandlingen fandt sted i juni 1940. De officielle opponenter var professorerne Povl Bagge og C.O. Bøggild-Andersen.

Fra 1941 til september 1943 var Harald Jørgensen på turnus ved landsarkiverne i København og Åbenrå. Han returnerede fra Aabenraa 1. oktober 1943. Samme dag forflyttede rigsarkivar Linvald ham til sekretariatet og rejste umiddelbart efter til Stockholm med sin jødisk fødte hustru og deres to sønner. Det var rygter om en forestående aktion mod de danske jøder, der var årsagen til, at Linvald-familien havde søgt og fået rejsetilladelse og visum. Linvald vendte tilbage 6. maj 1945. Han blev pensioneret i 1956 og fik ved sin afgang overrakt et festskrift, som Harald Jørgensen og vennen Johan Hvidtfeldt, der var landsarkivar i Viborg, havde skaffet midler til og redigeret. Der blev oprettet et legat af midlerne fra overskuddet. Renterne skulle benyttes til en hæderspris til en arkivtjenestemand. Prisen fik betegnelsen »Aksel Linvalds Hæderspris«. Harald Jørgensens bidrag til festskriftet var artiklen *Aabenraa-resolutionens tilblivelse*. En kildekritisk undersøgelse. Svend Aakjær blev udnævnt til ny rigsarkivar. Samtidig blev Harald Jørgensen opnormeret til overarkivar/sekretariatschef. Aakjær, der havde været landsarkivar i Viborg 1929-45 og derefter stadsarkivar i København, var blevet opfordret af daværende undervisningsminister Julius Bomholt til at søge rigsarkivarembetet. Aakjær, der var 62 år, havde ingen ambitioner som rigsarkivar, men overlod stort set alle opgaver til Harald Jørgensen, der nu ikke alene var sekretariatschef, men tillige rigsarkivar de facto. Aakjær døde 12. januar 1963. Han efterfulgtes i rigsarkivarembetet af Johan Hvidtfeldt. Det havde Harald Jørgensen, der selv var ansøger til embedet, forudset og havde derfor i 1962 søgt og fået den da ledige stilling som landsarkivar.

Harald Jørgensens ledelsesstil i tiden som landsarkivar kan bedst karakteriseres som oplyst enevælde. Han kommunikerede så godt som udelukkende med personalet gennem souschefen, der ifølge reglerne var den anciennitets-ældste arkivar. Kontakten blev suppleret via samarbejdsudvalget, der indførtes i arkivvæsenet i 1970. Kun ved særlige begivenheder kom han på personalets frokoststue. Han ønskede ikke at være dus og blev derfor fortsat tituleret »dr. Jørgensen«. Ikke desto mindre var han meget lydhør, når han fik refereret og forelagt et problem. Som regel blev det løst til alles tilfredshed.

Ungdomsvenskabet med Johan Hvidtfeldt var blevet konsolideret i

1947-48, da de to havde foretaget arkivundersøgelser i *Auswärtiges Amt* i Berlin for Den Parlamentariske Kommission. På grund af de særlige forhold skulle de bære uniform og fik rang af major. I Berlin traf de den svenske arkivar, senere rigsarkivar Åke Kromnow. Han var på orienteringsrejse for det svenske rigsarkiv, der havde opnået tilladelse til at fotografere relevante tyske arkivalier.

Harald Jørgensens nordiske engagement var meget omfattende. Det begyndte tidligt med hans deltagelse i den første nordiske arkivdag, der afholdtes i 1935 i Stockholm. I 1939 var det Danmarks tur til at være værtsland både for en arkivdag og et nordisk historikermøde i København. Linvald gennemførte, at Harald Jørgensen blev udpeget til sekretær ved begge møder. Efter krigsårene 1940-45 samledes man igen i 1948 til en nordisk arkivdag, denne gang i Lillehammer. Harald Jørgensen deltog i samtlige nordiske arkivmøder både i aktiv tjeneste og som pensionist, sidste gang i Åbo 1997. I henholdsvis 1952 og 1955 udgav han bøgerne *Det moderne Finland* og *Det moderne Norge*. Derimod blev hans drøm om en fællesnordisk arkivskole ikke til noget. Men tanken om en fællesnordisk arkivhåndbog blev dog delvis realiseret, da han i 1972 påbegyndte udsendelsen af en række pjecer under fælles titlen Nordisk Arkivkundskab. De ti pjecer, der udkom i serien 1972-81 under hans redaktion, behandlede arkivfaglige emner på oversigtlig og lettilgængelig vis. Teksten tilvejebragtes ved samvirke mellem nordiske arkivarer. Serien blev trykt med støtte fra Letterstedtska Föreningen, der udgav Nordisk Tidsskrift, som Harald Jørgensen redigerede 1941-85. Harald Jørgensen blev medlem af foreningens danske afdeling i 1941 og var dens formand 1974-90. Det var således foreningens danske afdeling, der på Harald Jørgensens initiativ sponsorerede, at arkivarer fra de andre nordiske lande fik en måneds uddannelsesophold ved det sjællandske landsarkiv. Ordningen, der begyndte i februar 1965, fungerede i en årrække og var til stor inspiration såvel for stipendiaterne som for Landsarkivets personale. Arkivarforeningen, som Harald Jørgensen var formand for 1950-60, udgav i 1968 hans 300 sider store værk *Nordiske Arkiver*. Letterstedtska Föreningen betalte trykningen. I 1951 begyndte udsendelsen af det lille interne blad Nyt fra Rigsarkivet (NfR) med store og små meddelelser ikke blot fra den danske arkiververden, men også fra Norden, takket være Harald Jørgensen, der var redaktør. Da Svend Aakjær tiltrådte som rigsarkivar, accepterede han Harald Jørgensens forslag om at gøre NfR til et nordisk orienteret tidsskrift, og 15. marts 1956 udkom første nummer af Nordisk Arkivnyt, naturligvis med Harald Jørgensen som hovedredaktør, et hverv han varetog til 1982,

fem år efter sin pensionering! Han nåede at redigere 104 numre. Nordisk Arkivnyt lever den dag i dag i bedste velgående. Det var da også helt naturligt, at det festskrift, som Harald Jørgensen modtog i anledning af sin halvfjerdsårsdag i 1977, samlede sig om nordiske emner og fik titlen *Nordiske arkivstudier*. Endnu engang var det Letterstedtska Föreningen, der ydede økonomisk støtte.

Det kan være på sin plads her at citere Johan Hvidtfeldts karakteristik af Harald Jørgensens arkivalske indsats i festskriftets forord: *Harald Jørgensens biografi har givet et indtryk af en arkivmands energiske virke i et par menneskealdre, med trang til forskning, men først og fremmest med en aldrig svækket vilje til at udrette noget praktisk inden for det arkivvæsen, som han fra de unge år har tjent. Det, der vel altid har imponeret ved Harald Jørgensen, er hans vitalitet og arbejdsevne, men også at han formår at finde nye veje, både når dagens mange problemer skal løses, men også når der skal bringes viden om arkiverne og deres indhold ud til videre kredse. Hertil kommer så den beslutsomhed, der ofte er nødvendig for at få et arbejde gjort færdigt og nå frem til resultater.* Den opfattelse delte vist alle hans samtidige i arkivvæsenet. Det eneste minus i bedømmelsen af Harald Jørgensens arkivvirksomhed gælder hans kassationspolitik – eller som Claus Bjørn udtrykker det i sin biografi af Harald Jørgensen i sidste udgave af Dansk Biografisk Leksikon: *HJ har som arkivchef udfoldet beslutsomhed og betydelig administrativ sans, mens hans kassationspolitik har været omdiskuteret.*

Kassationsspørgsmålet kom i fokus, da Johan Hvidtfeldt i 1963 blev rigsarkivar og fremførte sine principielle tanker om kassation. Han understregede, at udarbejdelsen af kombinerede journal- og kassationsplaner for de enkelte administrationsområder var en nødvendighed, således at kassationer kunne foregå automatisk i forvaltningen før afleveringen til arkivvæsenet. Det skal bemærkes, at synspunktet bar frugt både hos forvaltningen og i arkivvæsenet, hvor det bl.a. udmøntedes i de såkaldte femårsplaner. I Rigsarkivet oprettede Hvidtfeldt en særlig sektion for journaliserings- og kassationsspørgsmål. Harald Jørgensen skiftede dog ikke mening. Det fremgår utvetydigt af hans indlæg på Arkivforeningens seminar i 1969 med titlen *Kassation af Arkivalier*. Heri meddelte han, at det i Landsarkivet var *praksis, at de enkelte pakker i hvert embedes afleveringer blev gennemgået af en arkivar, som udskilte det materiale, der bør bevares. Her er det personlige skøn om den enkelte sags historiske relevans afgørende for udskillelsen. Siden 1962 er således kasseret ca. 160 m. Når denne ret omstændelige kassationsform er anvendt, og anden form er ikke forsvarlig, hvis man vil kassere, skyldes det i første række den opfattelse, at det er arkivarens pligt at drage omsorg for, at kassabelt materiale så vidt muligt fjernes.*

Hermed bidrager arkivaren til, at værdifuld hyldeplads indvindes. Desuden gør vedkommende nyttig gerning over for den historiske videnskab, som forskånes for at gennemgå en række arkivpakker med aldeles ligegyldigt materiale for at finde noget, der har historisk relevans. Harald Jørgensens synspunkt mødte kraftig kritik hos flere forskere, således i en artikel i tidsskriftet *Arkiv* i 1976, *Kassationerne i Landsarkivet for Sjælland af materiale til arbejderbevægelsens historie*, af Jens Engberg og Tage Wanscher. Harald Jørgensens svar i samme nummer af *Arkiv* dokumenterer, at han fortsat ikke havde ændret synspunkt.

Det var ikke alene Letterstedtska Föreningen og Arkivarforeningen, der havde Harald Jørgensens interesse og bevågenhed. Han var således formand for Studenterforeningen Heimdal 1936-38, medlem af bestyrelsen for Selskabet for Historie, Litteratur og Kunst (HLK) fra 1948 (formand 1981-85), stiftende medlem af Udgiverselskabet for Danmarks Nyeste Historie (DNH) 1959 og stiftende medlem af Selskab for Dansk jødisk Historie og dets formand 1980-83. Harald Jørgensen opnåede at blive æresmedlem af HLK, af Dansk Pressehistorisk Selskab, af Arkivarforeningen (tidligere Arkivarforeningen) samt af International Council in Archives (ICA). Sidstnævnte hædersbevisning godtgør, at Harald Jørgensen også internationalt stod i forreste række.

International Council in Archives (ICA) var stiftet i 1945 på fransk initiativ. Dens første større arrangement var en international arkivkongres i Paris i 1950. Her deltog Harald Jørgensen på rigsarkivar Linvalds opfordring. I 1954 arrangerede ICA den første rundbordskonference, hvor en begrænset kreds af arkivledere mødtes for at diskutere aktuelle arkivproblemer. Også her repræsenterede Harald Jørgensen Danmark. Med en enkelt undtagelse deltog han efterfølgende i samtlige rundbordskonferencer til og med konferencen i Stockholm i 1998. ICA grundlagde i 1951 det internationale tidsskrift *Archivum*. 1954-77 var Harald Jørgensen dansk korrespondent til tidsskriftet.

For sin nordiske og internationale indsats modtog Harald Jørgensen Finlands Hvide Roses storkors, Den islandske Falks storkors, Den svenske Nordstjemes storkors og Den tyske Forbundsrepublikks fortjenstorden.

Også som udgiver gjorde Harald Jørgensen sig gældende. Her kan bl.a. fremhæves *Rigsarkivar A.D. Jørgensens Breve* (1939), *To Ungdomsvener. H.P. Hanssen og H.V. Clausen. En Brevveksling* (1962) og *Tre Venstremænd. En Brevveksling mellem Frede Bojsen, Klaus Berntsen og Niels Neergaard* (1962). Mest imponerende er dog det 12 bind store værk *Statsrådets Forhandlinger 1848-1912* (1954-76) på flere tusinde sider, som

Statsministeriet havde taget initiativet til og efter projektets afslutning i 1976 belønnede Harald Jørgensen for med kommandørkorset – en hædersbevisning, der hverken før eller siden er tildelt nogen i arkivvæsenet.

I 1960 modtog han H.V. Clausens og Johan Ottosens Legat til Danskhedens Fremme i Sønderjylland, i 1970 Rigsarkivar Axel Linvalds Hæderspris og i 1987 Den Letterstedtska Föreningens Fortjenstplakette. I 1986 blev han indvalgt i Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie.

Som arrangør af arkivudstillinger var Harald Jørgensen uovertruffen. Sin ilddåb i så henseende fik han i 1949, da han blev sat i spidsen for arbejdet med en udstilling i anledning af 100-års jubilæet for Grundlovens vedtagelse. I 1959 var han medarrangør af den af Statsministeriet foranstaltede udstilling i Danmarkshuset på Champs-Élysées i Paris til belysning af Danmarks historie fra de ældste tider til 1953. Udstillingen varede i 14 dage og blev besøgt af over 2.400 gæster. I forbindelse med Landsarkivets byggesag sørgede han for indretningen af en udstillingssal i nybygningen. Landsarkivet for Sjælland blev hurtigt primus motor inden for arkivvæsenets udstillingsvirksomhed. Udstillingerne gav prestige, hvad Harald Jørgensen også havde blik for. Det lykkedes ham flere gange at få en kendt og indflydelsesrig person til at åbne en udstilling. Således åbnede kulturminister Bodil Koch udstillingen i anledning af Københavns 800-års jubilæum i 1967, Folketingets formand Karl Skytte åbnede i 1970 mindeudstillingen i 50-året for Nordslesvigs genforening med Danmark 1920, og kulturminister Niels Matthiasen åbnede i 1972 udstillingen »Fra tiggerstav til alderdomsunderstøttelse«. Mest opmærksomhed vakte det dog, da tronfølgeren, prinsesse Margrethe i 1969 åbnede udstillingen »Danmark og Finland gennem 800 år«.

Allerede som sekretariatschef havde Harald Jørgensen været engageret i sagen vedrørende den store udvidelse af Landsarkivet, der startede i 1960. Hans fætter, kgl. bygningsinspektør Nils Koppel, søn af førnævnte chefredaktør Valdemar Koppel, fik til opgave at udarbejde projektforslaget. Efter Harald Jørgensens udnævnelse til landsarkivar forelå de nødvendige bevillinger, der også omfattede en istandsættelse af den Nyropske bygning. 21. maj 1965 var der rejsegilde på den imponerende nye magasinbygning med dens reolkapacitet på 2.000 hylde-meter. I januar 1966 begyndte indflytningen, og i september kunne hele det nye bygningskompleks tages i brug.

I 1974 rettede Forskningsrådet en forespørgsel til en række institutioner, om hvorvidt der i dansk humanistisk forskning var forsømte områder. Efter møde med Landsarkivets arkivarer sendte Harald Jørgensen en skrivelse til Forskningsrådet, hvori han foreslog en samlet undersøgelse af den danske lokaladministrations udvikling i perioden efter 1660. Forskningsrådet kunne året efter meddele, at der i finansåret 1975/76 var reserveret 96.000 kr. til formålet. Samtidig nedsatte man en styringsgruppe med Harald Jørgensen som formand. Projektet blev som helhed en succes. Det resulterede bl.a. i ikke mindre end tre disputatser. Harald Jørgensen bidrog som pensionist med den 450 sider store bog *Thi kendes for ret. Studier i de civile københavnske domstoles historie i perioden ca. 1660 til 1919*, der udkom i 1980, og i 1985 med det oversigtsværk, som alle efterlyste: *Lokaladministrationen i Danmark. Oprindelse og historisk udvikling indtil 1970*. Bogen, der er på 625 sider, blev en bestseller.

På et tidspunkt blev Harald Jørgensen kontaktperson til et tilsvarende svensk-norsk forskningsprojekt og bidrog dels med den 79 sider store artikel *Det offentlige fattigvæsen i Danmark 1708-70* i 1983 og i 1985 med artiklen *Det oldenborgske monarkis centraladministration og den lokale forvaltning omkring 1750* (59 sider).

Ved siden af sine arkivfaglige gøremål var Harald Jørgensen knyttet til flere uddannelsesinstitutioner. Han underviste således ved Danmarks Biblioteksskole 1940-83, ved Hærens Officersskole 1943-68 og ved Aarhus Universitets journalistkurser 1946-53. Han var desuden 1960-86 årlig nordisk gæsteforelæser ved den tyske arkivskole i Marburg.

Harald Jørgensens samlede forfatterskab er – kort udtrykt – imponerende. Den sidste af hans bøger, *25 år som pensionist. Et tilbageblik 1977-2001*, der udkom i 2002 som privattryk, rummer en formentlig udtømmende bibliografi på i alt 314 poster. Listen afspejler, at hans forskningsmæssige interesser var mangfoldige, men overvejende lå inden for følgende kategorier: Sønderjyllands historie – arkiv- og administrationshistorie – danske jøders historie – filantropi – embedsmænd og hofforvaltning – egne erindringer.

Sidste gang Harald Jørgensen trådte frem i offentligheden var på bogmessen i Forum 2001 i et interview om sin netop udkomne 183 sider store bog om Jonas Collin.

Harald Jørgense gjorde følgende citat af forfatteren Jacob Paludan til sit valgspog: *Kun hvad der er skrevet overlever*. Man kan her ved vejs ende med glæde konstatere, at han med sin omfattende forfattervirksomhed i allerhøjeste grad har levet op til dette valgspog.

Selv i årene efter 100-års fødselsdagen i 2007 havde Harald Jørgensen en formidabel hukommelse. Det var altid en positiv oplevelse at besøge ham. Det blev til mange minderige samtaler.

Harald Jørgensens urne er nedsat i A.D. Jørgensens gravsted på Frederiksberg Kirkegård.

Grethe Ilsøe